

XLI sortida Coneguem Catalunya

21 d'abril de 2002

Secció de Cultura
A.E. Talaia

SERRA DE LLABERIA

La Miranda, Creu de Llaberia i Cavall Bernat

A l'itinerari a peu proposat es ressegueix la serra de Llaberia, serralada pre-litoral, que és divisòria de les comarques de la Ribera d'Ebre i del Baix Camp i està tocant al Priorat.

Se surt del poble de Llaberia (Ribera d'Ebre) i s'arriba a Colldejou (Baix Camp). Des de dalt la cinglera tenim una bona vista de la propera mola de Colldejou, la serra d'Argentera i el Castell d'Escornalbou, la serra del Pradell (on actualment hi ha un parc eòlic que distorsiona notablement el paisatge) i més al fons del Montsant, les muntanyes d'Alforja, Puigcerver, de Prades i la Mussara..., i es domina una bona part del camp de Tarragona i fins el mar....cap al sud el cim de Montredon(860m) i del Racó de la Dòvia, i al fons els Dedalts de Vandellós, etc.

Un dels trets que fa interessant l'excursió, a més del propi paisatge i les cingleres, és la proximitat entre la muntanya i la mar.

Pel que fa a la sortida turística es farà una visita a la ciutat de Reus, capital del Baix Camp. La visita es centrarà amb l'anomenada "ruta del Modernisme". La ciutat compta amb interessants edificis modernistes (de Lluís Domènech i Montaner, de Joan Rubió, de Pere Caselles, i de Pau Monguió) i a causa de que enguany es commemora el cent-cinquanta aniversari del naixement del genial i singular arquitecte del Baix Camp (de Riudoms), Antoni Gaudí, se n'està fent un especial ressò.

DESCRIPCIÓ DE L'ITINERARI A PEU

Llaberia, La Miranda, Creu de Llaberia, Cavall Bernat, Coldejou

- 0min Poble de **LLABERIA**. Sortim de Llaberia pel camí que surt des de l'església. anirem pel camí que duu cap el Portell i Coldejou. És un camí ben fressat, que puja molt suaument. Passa per antics conreus, el cementiri, i creua el barranc de les Covetes.
- 45min **PORTELL DE LLABERIA** (o Portell de la Miranda), 783 m. Davant nostre tenim la Mola de Coldejou, a sota veiem la vall de Maçanes, cap a l'oest els cingles d'en Jover.
- 50 min **reagrupament 5min**
Girem cap a la dreta, anant pujant arran de cingle, sense que hi hagi un camí evident, passarem per una foradada (l'arc de llum) d'uns 8x5m a partir d'aquí augmenta la pendent.
- 1h30min **LA MIRANDA**, cim de 917 m. Vèrtex geodèsic.
Des del cim, cap a l'est veiem la serra de l'Argentera, Escornalbou, les muntanyes d'Alfoja i Puigcerver... i la propera Creu de Llaberia, cap al sud-est el Mont-redon, el Montalt, el mont Caro, l'Espina, etc. Cap al nord la Mola de Coldejou, part de la serra d'Argentera, el Montsant, ... el Pirineu. Al nord-est, la Mola, serres de Prades i la Mussara. Etc.
El vèrtex geodèsic de la Miranda va ser emprat en la xarxa de vèrtex distribuïts entre França, el Principat, el País Valencià i Mallorca (puig del Galatzó), quan els francesos Méchain i Aragó van mesurar el meridià Dunkerke-París-Barcelona.
Molt al vora del vèrtex (3 min) hi ha una caseta del vigilant del Servei d'Incendis.
- 1h40min **reagrupament 10min**
Anem crestejant. Seguim un sender. No hi ha marques.
- 1h52min Pi arran de cinglera, arribem a un collet, la **CANAL DEL ROC** (que va cap avall). Nosaltres seguim en direcció a la creu de Llaberia.
Pugem un morral.
- 2h **CREU DE LLABERIA**, 908 m. Creu de ferro. La gent de Llaberia també l'anomenen Punta dels Frares pel renom de la casa del poble propietària del terreny d'aquest indret.
Panoràmica sobre Coldejou, la Mola, Pradell, Escornalbou, ...i la mar.
- 2h10min **reagrupament 10min**
Continuem la cresta seguint el sender ben marcat amb senyals blaves, anem baixant.
- 2h22min Fita.
- 2h25min Indicador trencat (petit). **PORTELL DE LA ROCA MITJANERA**. 826m. Antic pas de pastors.

	Anem cap a la dreta (cap al sud), en direcció al Mont-redon i la Seda, per tal de salvar el morral que tenim davant. A ma esquerra ens queden els cingles i el racó de la Dòvia.
2h30min	Pal indicador (indica punta de Mont-redon-Font de Mont-redon). Girem cap a l'esquerra. Coll. Salvem el morro (a ma dreta ens queda el Mont-redon). Seguim les marques blau-grana en direcció nord-est, cap a l'agulla. El camí va arran de cinglera.
2h45min	som al peu del CAVALL BERNAT, 840m. Nosaltres descendim cap a l'est (seguint les marques rodones de color groc i negre).
2h54min	roca petita foradada. Vista del Parc eòlic de Pradell, de Colldejou i de la Mola. A partir d'aquí el camí davalla més fort.
3h02min	Cruïlla de camins. Anem cap a ma esquerra, seguint el sender PR en direcció a Colldejou (part del camí correspon a l'antic camí de Pradip-Falset).
3h07min	reagrupament 5min
3h28min	Pista. La seguim cap a mà dreta.
3h38min	Agafem un sender a mà esquerra. Al principi no hi ha marques però més endavant retrobem les marques rodones de color groc i negre. A la nostra esquerra ens queda el barranc del Bullidor.
3h49min	Creuem el barranc de les Estellades. Fa una curta pujada, passa per entre atzavares i per uns avellaners.
4h	Carretera. És la carretera que ve de Montroig i va cap a Colldejou. Som davant de Colldejou. Seguim per la carretera, cap a mà esquerra.
4h10min	poble de COLLDEJOU

La serra de Llaberia

Les serres de Tivissa-Vandellòs, la Muntanya Blanca, Montalt, Llaberia i la Mola de Colldejou juntament amb el massís de Cardó, formen l'anomenat corredor biològic que connecta els grans espais naturals dels Ports i les Muntanyes de Prades.

Les serres de Tivissa, Vandellòs i Llaberia Colldejou corresponen a un

gran bloc muntanyós calcari que s'estén, formant una figura aproximadament rectangular, entre Calafat, Ginestar, el coll de la Teixeta i Montroig. Constitueix un conjunt orogràfic d'altitud modesta però de gran complexitat i de relleu molt accidentat, on l'element rocós defineix marcadament el paisatge. Un dels condicionants d'aquesta àrea és el seu despoblament, que ha conduït a una acusada pèrdua del seu ús agrícola i ramader. Tanmateix, el cobriment forestal ha disminuït molt a les darreres dècades com a conseqüència dels incendis. Aquest fet ha estat afavorit pel predomini de les inflamables pinedes de pi blanc i per l'alta freqüència del fortíssim vent de mestral. Així, sobretot a la part meridional, les àrees cobertes per garrigues i brolles (dominades pel romaní, el garric o la gatosa) són enormes. A les zones culminals més elevades arriben a fer-se també brolles d'eriçó (*Erinaceo-Anthyllidetum montanane*). Tot i així les pinedes, i en molt menor grau els alzinars, cobreixen encara importants superfícies.

Entre la fauna vertebrada cal assenyalar alguns rapinyaires que són aquí relativament comuns, com ara les àguiles cuabarrada i marcenca, o el duc. La gralla de bec vermell s'ha fet molt rara fins al punt de perillar la seva supervivència. Per contra, la merla de cua blanca, petit ocell de zones àrides i rocoses, és bastant freqüent. La cabra salvatge, per bé que molt rarament, ha fet aparicions per aquestes serres que constitueixen així les localitats més orientals per a l'espècie. Dins els invertebrats destaquen les espècies

Cingleres de la serra de Llaberia des de la Miranda.

Fotografia: Nati Salvadó

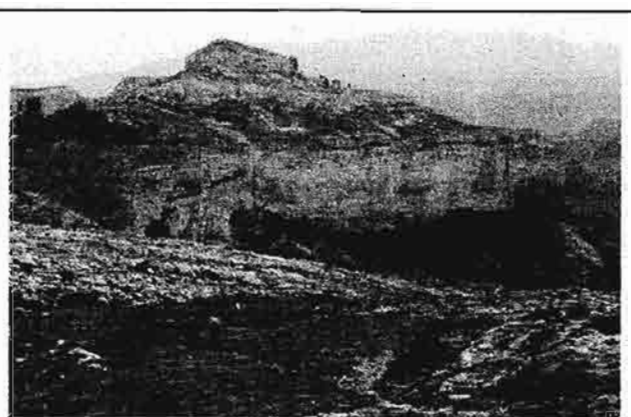
a la serra de Llaberia hi nidifica una parella d'àguiles daurades

cavernícoles de diferents grups (coleòpters, diplòpodes, quilòpodes), i els gasteròpodes *Bythinella batallieri* i *Pyrenaearia molae*.

Cal dir que, a banda dels incendis, el paisatge s'ha vist afectat per múltiples actuacions discutibles: instal·lació de línies elèctriques, pistes, pedreres. etc.

La serra de Llaberia separa, pel vessant mediterrani el Baix Camp (riu de Llastres) de la conca del riu de Siurana (Priorat i Ribera d'Ebre), on aflueix la riera de Capçanes.

La serra de Llaberia es troba situada entre el coll del Guix al nord i el coll Roig i el Montalt al sud-oest (on s'inicien les serres de Tivissa). Seguint la serra de nord-oest a sud-est comença al portell (pas situat entre la serra d'en Jover i Llaberia) passant per la Miranda, la Creu de Llaberia i el Cavall Bernat. Situat al vessant sud-est de la serra de Llaberia seguint el barranc de la Dòvia hi trobem, dalt un turó, el poble de Pratdip (245 m altitud).

El Mont-redon des de la Creu de Llaberia.

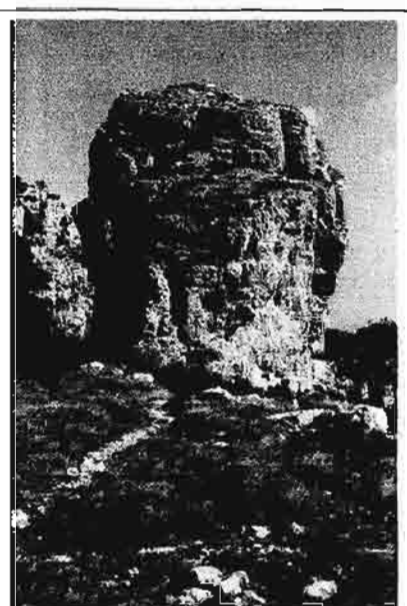
Fotografia: Nati Salvadó

El Racó de la Dòvia.

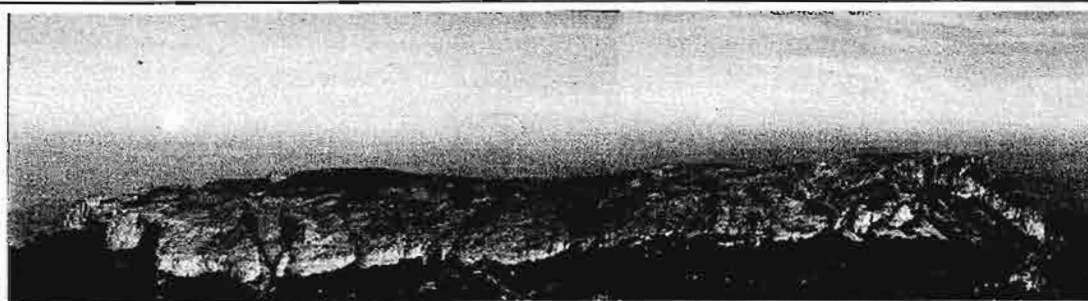
Fotografia: Nati Salvadó

La mola de Coldejou i la serra de Llaberia, de relleu molt accidentat, són formades per conglomerats vermells, calcàries, dolomies i margues. Aquests materials confereixen a les muntanyes una forma de taules que tenen com a principals cims la Miranda a la serra de Llaberia (917 m) i la mola de Coldejou (921 m).

Cavall Bernat.

Fotografia: Nati Salvadó

Fotografia: Nati Salvadó

La mola de Colldejou era coneguda a l'edat mitjana amb el nom de Montjou. L'indret formà part de la Baronia d'Escornalbou mercès a una donació que rebé la canònica de Sant Miquel d'Escornalbou l'any 1203. Al cim de la mola de Colldejou hi ha un petit altiplà situat a uns 900 m d'alçada, amb una longitud de 1.5 km i una amplada de 0.5 km. Aquest pla, que serveix de lloc de pastura, es troba envoltat de cingles gairebé per totes bandes. Dalt de l'altiplà s'hi troba restes de construccions de diverses èpoques. Aquest espai recentment n'ha perillat la seva preservació a causa de la proposta de fer-hi un parc eòlic, sortosament de moment el projecte està aturat. No de tanta sort ha estat l'espai veí de la serra del Pradell i de l'Argentera en la que hi ha el parc eòlic de Trucafort amb un centenar de "molins" (aerogeneradors).

Entorns de la serra de Llaberia.

Zona agrícola, on en molts indrets podem observar el grau d'aprofitament de les terres, en són testimoni els bancals que trobem fins als llocs més insospitats, malgrat les irregularitats del terreny. En aquestes indrets hi havia fonamentalment vinya que patí la fil·loxera a finals del segle XIX i va comportar una gran crisi a la zona, amb la consegüent abandó

*Avellaner
Terme de Colldejou*

*Ameller
Fotografies: Nati Salvadó*

de les terres. Actualment els cultius més importants de la zona són, l'avellaner, l'oliver, el garrofer, l'ametller, la vinya gairebé ha desaparegut. La major part dels conreus són de secà.

Llaberia: El poble de LLABERIA situat a 23 km al nord-est de Tivissa, és el poble més alt i petit del terme de Tivissa (Ribera d'Ebre) al qual pertany. Està situat a 700m d'altitud.

Al poble s'hi arriba des del coll Roig (carretera Pratdip-Tivissa) per una carretera estreta asfaltada. Abans d'arribar al poble trobarem un trencall a la banda esquerra que baixa a la font del Rodorall, avui planta embasadora d'aigua (Fontdalt).

Té dos únics carrers, el carrer del Forn i el de l'església. Al poble hi ha el Museu dels Estris i del Bast, obert des de l'any 1958 (de l'Emili Boada) i una casa de colònies. Actualment hi ha una central fotovoltaica. Aquesta central fotovoltaica de Llaberia, és una instal·lació centralitzada (un únic generador per a totes les demandes d'energia) de 18 kWp que subministra energia elèctrica a 16 habitatges d'ús permanent i a 31 habitatges d'ús temporal, que només són utilitzats en els períodes de sembra i recollida dels productes agrícoles i durant l'estiu. La central proporciona també l'energia necessària per a l'enllumenat públic del poble i per a un sistema de bombeig d'aigua potable capaç de proporcionar als veïns uns 7.000 litres diaris.

Sant Joan de Llaberia. Al poble de Llaberia hi trobem l'església de Sant Joan de Llaberia. Actualment es troba restaurada.

L'esment més antic d'aquesta església és de la darrerïa del segle XIII. Es tracta d'una església d'una sola nau, de 4m d'amplada i 13m de llargada. La nau és coberta amb una volta de canó de perfil semicircular recolzada amb un parell d'arcs torals. Presenta una finestra de doble esqueixada al centre de l'absis semicircular de llevant i una altra del mateix tipus al mur de migjorn. L'accés a l'interior de l'església es fa per una porta situada en aquest mateix mur, d'arc de mig punt adovellat a l'exterior i arc escarcer a l'interior. Sembla que no correspon a la porta original ja que presenta una tipologia més pròpia dels segles XV-XVI. Al mur de ponent de l'església hi ha un senzill campanar d'espada de dos ulls.

A l'interior, el presbiteri es troba a un nivell superior respecte a la nau.

La sagristia de l'església, del segle XVIII, és adossada al mur nord de l'església, prop del presbiteri.

Sant Joan de Llaberia

Fotografia: Catalunya Romànica, VolXXVI

Colldejou:

El poble, a 431 metres d'altitud, està situat al límit de les comarques del Baix Camp i del Priorat, de cara a les Moles de Colldejou i la Serra de Llaberia, a la serralada prelitoral, oberta al Camp de Tarragona.

El terme és molt abrupte i tancat, ocupat en unes tres quartes parts per bosc i pasturatges, poc apte per al conreu. Té una extensió de 14.20 km² i gairebé dos-cents habitants.

L'única via de comunicació del poble és la carretera local de Mont-roig a la Torre de Fontaubella.

La població viu de l'agricultura, tot i que el conreu és inviable en les tres quartes parts del terme per la configuració i orografia del sòl. Els conreus són bàsicament de secà, només es reguen 17 ha. Hi predominen els avellaners, la vinya, els ametllers i els cereals, amb una avicultura en increment. Ha desaparegut la ramaderia, així com la indústria del carbó i del guix.

La fundació de la Cooperativa Agrícola data del 1954.

La primera notícia documental es troba a les butlles del Papa Anastasi IV, el 1154 i de Calitxe III, el 1194.

L'any 1197, Albert de Castellvell retornà la vila i el terme que retenia il·legalment al convent d'Escornalbou i des d'aquell moment passà a formar part de la Baronia. En conseqüència, passà a la senyoria de l'arquebisbe. Participà en els esdeveniments polítics i bèl·lics que esdevingueren en els segles posteriors, juntament amb tots els pobles de la Baronia.

Les primeres dades de població són de l'any 1497, quan tenia 9 focs. El 1553 disposava de 13 focs; i de 18, el 1708.

Com tots els altres pobles de la Baronia, augmentà la seva demografia i tingué un gran impuls l'economia de la vila, durant els segles XVIII i XIX. És en el s. XX quan s'inicià la davallada demogràfica que actualment encara continua.

Vista de Colldejou des de la serra de Llaberia, al fons les serres de Pradell (es veuen els "molins" del parc eòlic).

Fotografia: Nari Salvadó

La parroquia de Colldejou (ja esmentada el 1154), Sant Llorenç de Colldejou, va dependre en un primer moment de l'arquebisbat de Tarragona, i passa més tard, segurament durant el segle XIII, a ésser subjecte al bisbat de Tortosa, situació que s'ha mantingut fins a l'actualitat. L'actual església parroquial, amb un campanar octogonal i contraforts, es va acabar de construir el 1154.

Celebra Festa Major els dies 10 i 11 d'agost, per Sant Llorenç i també és festa els dies 24 i 25 d'octubre, diada de Sant Rafael.

Reus

Els orígens. La ciutat de Reus, capital del Baix Camp, està situada al bell mig de l'àmplia plana del Camp de Tarragona, oberta a la mar Mediterrània i encerclada de muntanyes, a la Catalunya meridional. Privilegiada en situació i clima, es pot ben dir que en tots els temps passats la zona ha estat habitada. Així ens ho demostren les troballes arqueològiques que s'han fet al terme: restes d'estris del paleolític inferior, un poblat neolític, puntes de sílex, ceràmiques, destrals de pedra, sepulcres de fosa, sitges i molins fbers, una vil·la romana... Tot i aquests precedents, el Reus actual és una població d'estricta origen medieval. Reus va néixer al segle XII, en el procés de repoblació franca de la Catalunya Nova. Entorn de l'any 1180 els dos senyors feudals que aleshores tenia Reus -el cambrer i el castlà- li concediren les cartes de població, i des del segle XIV la rosa és el símbol heràldic de la ciutat.

La Ciutat Vella. Al llarg dels segles medievals la petita vila de Reus, amb uns gremis i manufactures incipients i un comerç d'àmbit limitat, tot just anava fent la viu-viu. Al segle XIV es va construir la muralla, que amb el pas del temps i el creixement de la ciutat va donar origen als actuals ravals. Era fortificada i tenia 28 torres emmerletades, i només es podia traspasar per accedir a l'interior de la vila per tres portals, que es tancaven a la nit.

El Reus medieval era delimitat per les muralles, amb la plaça del Mercadal al centre. Les restes del Castell del Cambrer, construït al segle XII, són l'únic testimoni d'aquella època. En l'actualitat estan integrades en l'edifici de l'Arxiu Històric Comarcal, a la plaça del Castell, un dels racons de calma, al cor de Ciutat Vella.

L'Església Prioral de Sant Pere és la construcció més notable del Reus antic. Bastida al segle XVI, damunt l'antiga església romànica de Santa Maria, és una àmplia i esvelta nau única amb capelles laterals, una excel·lent mostra del gòtic català. L'elegància del seu campanar destaca des de fa segles en el perfil urbà de Reus, mirador excepcional i alhora símbol de la ciutat. A Sant Pere s'hi barregen amb harmonia diversos estils: el gòtic tardà de la nau, el renaixentista de la porta i el barroc de les capelles del Santíssim i dels Dolors, afegides al conjunt al segle XVIII.

A la plaça de les Peixateries, amb portalades de regust neoclàssic, es trobava l'antic mercat. Des dels seus porxos es pot contemplar una renovada visió lateral de la Prioral i del

campanar, i passar pels carrerons dels Jueus i de Sant Pere, dos dels més estrets i característics del nucli antic. Al seu voltant trobarem algunes cases típiques del segle XVII, com l'Abadia, o la senyorial renaixentista casa Espuny, al carrer de l'Abadia, l'única subsistent de les construïdes pels reusencs que accediren als primers graons de la noblesa durant l'època de plenitud nacional.

La plaça del Mercadal és el centre de Ciutat Vella. S'hi celebrava el mercat de verdura i aviram, i les lloses del

L'Església Prioral de Sant Pere

Fotografia: www.reus.net

terra, amb números gravats, recorden encara aquesta activitat. És el punt de trobada de les multitudinàries festes tradicionals populars. Hi ballen els Gegants -representants de les diferents parts del món-, els Nans i la Mulassa, s'hi aixequen els castells, s'hi cremen les fogueres i s'hi llancen les tronades, contundents esclats de foc i fum, èxtasi de la Festa Major de Sant Pere. A la plaça, amb porxos, es troba la casa de la vila, l'Ajuntament, una obra originàriament renaixentista, que conserva a la façana la noblesa de la seva estructura.

El carrer de Monterols és tot ell un espectacle d'aparadors plens de llum, una gran botiga. Ell i la seva continuació, el carrer de Llovera, són els carrers més comercials dels molts carrers comercials que hi ha a la ciutat. Cada dia atrauen un bon nombre de vianants, que donen vida i ambient al carrers. La qualitat dels productes i el saber fer dels botiguers hi són assegurats i algunes botigues estel·lars tenen un prestigi que traspasa l'àmbit català. I és que l'encant comercial de Reus és el resultat de la vocació i de la llarga tradició mercantil heretada de molts segles d'experiència.

Frares, pastoretas i aparicions. Una comunitat de frares franciscans fou la primera a construir un convent a Reus, al segle XVI, a l'actual carrer de Misericòrdia. Encara avui, el sobri claustre renaixentista, amb arcades de mitja volta i tarongers, conserva la seva atmosfera única en el centre d'un dels instituts de batxillerat de la ciutat.

L'Ermita de Misericòrdia (1680), a la confluència del passeig de Misericòrdia amb l'avinguda dels Països Catalans, recorda el lloc on, segons la llegenda més popular de la ciutat, durant una epidèmia de pesta que assolava l'indret el 1592, la Mare de Déu s'aparegué a una pastoreta, i perquè tothom cregués la nena, li féu sortir una rosa a la galta. Gràcies a aquesta aparició miraculosa, hom explicava que Reus se salvà de la pesta.

Durant els anys de la Guerra de Successió (1705-1714), la ciutat i la majoria de reusencs, com de catalans, van prestar bons serveis a la causa de l'arxiduc Carles d'Àustria. En

recompensa, el 1712 Reus va rebre el privilegi de ciutat, amb el títol d'"Imperial Atenta". Després de la derrota dels catalans, l'11 de Setembre de 1714, les àligues de ferro forjat dels arcs de molts balcons antics representaven una mostra de fidelitat ideològica reusenca a la nissaga austracista.

Reus, París i Londres: el XVIII, un segle de progrés

Durant el segle XVIII la vila de Reus experimentà un fort impuls en tots els sentits. Fent un prodigiós salt endavant, amb l'índex de creixement més espectacular del país, passà a ser la segona ciutat de Catalunya: la seva demografia es multiplicà, concentrà les transaccions comercials del vi i l'aiguarent d'una àmplia zona del sud de Catalunya, hi prosperaren les indústries i es transformà urbanísticament. S'enderrocà la muralla, s'eixamplà la zona urbanitzada, es construïren fonts públiques, es renovaren i milloraren els vells edificis i s'enderroquen els casals romànics, gòtics o renaixentistes per donar pas a les noves construccions del segle XVIII, amb autèntics casals senyorials, quasi palaus... A l'entorn de la plaça de Prim es bastiren els casals dels Bofarull, els Miró, els Comes, els March, i una mica més al nord, els dels Gai-Borràs o el casal del comte de Granyena, després conegut com cal Quer, la caserna de cavalleria, a l'actual plaça de la Llibertat... Era l'edat d'or de la ciutat.

Reus actuava com a capital econòmica d'una àmplia zona estesa molt més enllà dels límits del Baix Camp: gent de les diverses comarques de la Catalunya meridional i oriental, de la zona sud de la Franja de Ponent i del nord del País Valencià acudien a la ciutat a comprar i a vendre. Aquesta gent que li donava vida en féu possible el desenvolupament comercial a gran escala. Des d'aleshores, Reus ha tingut fama de plaça comercial, tant pel comerç a l'engròs com per la botiga de venda al detall.

De la mà de l'aiguarent el nom de Reus traspassà l'àmbit català i es divulgà arreu del món conegut. Molts dels països compradors instal·laren cònsols a la vila -com Sicília, Nàpols, Portugal, Anglaterra, França, Holanda, Prússia, Suècia, Dinamarca o els Estats Units d'Amèrica. En el punt àlgid d'esplendor comercial, els preus del mercat de Reus, amb els de París i de Londres, marcaven la cotització internacional del sector. Les guerres amb les potències europees i les malalties de la vinya -l'oïdium primer i la fil·loxera després- ensorraren el negoci. Conseqüència d'aquest gran comerç fou l'ambiciós projecte de construir un canal navegable de Reus a Salou, en el qual es començà a treballar el 1805, però que la Guerra del Francès (1808-1814) va paralitzar per sempre, tot just iniciat.

Com a símbols d'aquest pròsper passat subsisteixen alguns dels grans casals senyorials. Destaca el casal dels Bofarull, al carrer de Llovera, construït cap al 1770. Amb una imatge externa de palau italianitzant, la façana té una gran portalada barroca. Emmarcada per un parell de columnes i dos atlants que sostenen sengles capitells, la porta és flanquejada per dos lleons i coronada per l'escut familiar. A l'interior, podem deixar-nos meravellar pel saló de ball, neoclàssic, decorat amb unes esplèndides pintures al·legòriques del comerç amb les

diferents parts del món i de glorificació de la monarquia borbònica. Propietat de la Diputació de Tarragona, és destinada a usos culturals. I la casa March, al carrer de Sant Joan, una típica construcció setcentista, sobria exteriorment i amb pati interior.

Tot passejant, trobarem tres fonts monumentals antigues: la font de la plaça de la Sang, la font de Neptú, a la plaça del Víctor, ambdues del segle XVIII, i la font d'Hèrcules, inaugurada el 1857, a la plaça del mateix nom. Però el monument més popular de tots és el del general Prim, a cavall i amb l'espasa alçada, a la plaça del seu nom, el nou centre comercial de la ciutat, el rovell de l'ou reusenc, on durant anys, plena de cafès, restaurants i hotels, la nit i el dia s'empalmaven sense esforç.

La industrialització del segle XIX: una ciutat en ebullició

A la plaça de Prim, els dilluns, dia de mercat a la Llotja, hi trobareu negociant, a dins i a les cafeteries dels porxos, un bon grapat de pagesos i comerciants. El mercat se celebra des del segle XIII, i els tractes hi són fets de paraula i al carrer o al cafè, com en una borsa rural. Ciutat industrial i comercial, poble de fabricants i de treballadors, d'artesans, de botiguers i de mercaders, Reus era alhora una vila lligada al camp. Els carrers, plens de carros carregats fins dalt, i les premses d'oli, els magatzems de vins, d'avellanes, d'ametlles, de garrofes, de ferratges, immergien la ciutat en el seu àmbit agrícola immediat. Encara a començaments d'aquest segle, a la tardor, tota la ciutat feia olor de most, com una vila del Priorat o el Penedès.

Però Reus no era una vila pagesa. La ciutat era farcida de multitud de petites indústries i tallers familiars: ferrers, blanquers, fusters, boters, llauners, joiers, espadenyers, xocolaters..., tots els oficis i totes les botigues hi eren representats. Amb el procés d'industrialització i mecanització del treball, aparegueren les grans fàbriques, factories tèxtils amb força de vapor, on treballaven milers d'homes, dones i nens, unes grans naus, plenes de màquines, de pols i de sorolls. Amb elles arribaren les fumeres, uns elements nous, signes del progrés industrial. El perfil de la ciutat era dibuixat, a més del Campanar, per les grans fumeres de les factories, bòviles i molins, agulles fumejants que s'alçaven cap al cel. L'edifici remodelat d'una d'aquestes construccions industrials, La Fabril Algodonera, coneguda com el Vapor Nou, una de les primeres societats anònimes del país, allotja, reconvertit, part de la Facultat de Medicina de la Universitat Rovira i Virgili.

Les dures condicions de vida i de treball imposades per la industrialització, amb esgotadores jornades de treball de fins a 15 hores diàries, provocaren l'organització de sindicats obrers, combatius i enèrgics, el primer dels quals fou la Societat de Mútua Protecció de Teixidors de la Vila de Reus, fundat el 1839. Sovintejaren les lluites socials, amb durs i llargs conflictes i vagues reivindicatives.

Es feren millores als carrers, s'inauguraren carreteres, la xarxa de ferrocarrils, els serveis regulars de transports de viatgers, i es fundaren el Gas Reusense (1854), amb l'enllumenat públic, el Banc de Reus (1862), amb un bell edifici al raval de Santa Anna, o l'Electra

Reusense (1897), mostres de la iniciativa econòmica de la burgesia local i de la voluntat de fer una ciutat de nivell europeu. I, des del 1886, funciona la Cambra Oficial de Comerç i Indústria de Reus, reflex de la tradició comercial de la ciutat.

A diferència del segle anterior, la nova i potent burgesia no es construïa grans mansions com a lloc de residència i preferí millorar amb noves comoditats edificis ja existents i construir-se grans masos d'estiueig als voltants del nucli urbà, molt poblat i sorollós. Un dels més admirables és el mas Sedó, a la carretera de Riudoms. L'excepció més notable fou el comerciant de vins Josep Boule, que es féu construir un palauet, el 1868, a l'actual carrer de Gaudí, voltat de jardins i de naus comercials, i un bell edifici al carrer de Llovera, el 1891. Els elements més característics de l'arquitectura del Reus del segle XIX són, però, les cases de proletaris, amb pisos esquifits, a prop o al voltant de les grans factories, amb els quals la geografia urbana tornà a eixamplar-se i a canviar de fesomia.

Al llarg de la seva història, la majoria dels reusencs s'han identificat ideològicament amb postulats avançats, progressistes, compartits pels diferents estaments de la societat. A Reus s'hi celebrà, el 1869, el primer matrimoni civil de tot el país. També en aquell segle -ple de violentes lluites polítiques, de guerres i de revoltes- Reus rebé honors polítics: el 1843, a causa de l'alçament del general Prim, la reina espanyola Isabel II li concedí el títol de "Ciutat Esforçada".

La ciutat modernista

L'eufòria econòmica reusenca de les primeres dècades del segle actual permeté la construcció d'un conjunt d'edificis sota l'estètica espectacular del modernisme. La modernitat, les línies sinuoses i l'estil floral, era la moda imperant a la Catalunya del moment, compartida pels reusencs, que semblaven rivalitzar en originalitat i disseny. Per primer cop, arquitectes de prestigi internacional aixecaren obres seves a Reus.

Sobresurten els diversos edificis de Lluís Domènech i Montaner: cal Navàs (1901), a la plaça del Mercadal, amb un cert aire de palau gòtic venecià, és una veritable joia arquitectònica que

Institut Pere Mata

Fotografia: www.reus.net

conserva els mobles, llums i enteixinats originals i l'ambient de l'època. És una visita

fascinant a una casa viva i alhora ancorada en el temps. Cal Rull (1900), actualment seu de l'Institut Municipal d'Acció Cultural, amb una elegant balconada i voltada d'una petita arbreda, i, al seu costat, al mateix carrer de Sant Joan, cal Gasull (1911). Als afores, l'Institut Pere Mata (1899-1919), un hospital psiquiàtric que constitueix el conjunt d'edificis modernistes més rellevants de la població.

Són també destacables el xalet dels laboratoris Serra (1912), a la carretera de Castellvell, i cal Serra (1925), al raval de Santa Anna, ambdós de l'arquitecte Joan Rubió Bellver. Cal Punyed (1892) al carrer de Llovera, cal Homdedeu (1893) al raval de Sant Pere, la sucursal del Banc d'Espanya (1904) -seu ara del Museu Comarcal Salvador Vilaseca-, al raval de Santa Anna, o els grups escolars Prat de la Riba (1920), totes de Pere Caselles. L'Estació Enològica (1910), al passeig de Prim, fou un avançat centre d'investigació i divulgació de tècniques agrícoles i ara acull el Consell Comarcal del Baix Camp. Al seu darrere es troba l'edifici de l'antic Escorxador Públic (1892), que àmpliament remodelat és a punt d'ésser convertit en la primera Biblioteca Pública Municipal. Dins el nucli urbà, trobem altres edificis modernistes menors i moltes cases en llueixen elements decoratius, com també diversos masos als afores.

Després farà l'aparició el noucentisme, l'edifici més destacat del qual és la casa feta construir per Evarist Fàbregas, el 1922, a la plaça de Catalunya, dissenyada per Josep Simó Bofarull. I, a les dècades posteriors, els edificis racionalistes d'Antoni Sardà, inserits en els corrents de renovació arquitectònica dels anys de la República, com el Mercat Central, espaiós i sempre concorregut -aixecat en els terrenys del Teatre Circ-, on els dilluns i els disabtes el moviment és encara més viu, atapeït de parades, de productes i de gent. Al davant, trobem l'Hospital de Sant Joan, en funcionament des de fa més de 750 anys, edificat en l'espai de l'antic convent dels frares carmelites.

La vida associativa i la cultura

Els reusencs compten amb una sòlida i arrelada tradició associativa cultural, lúdica i esportiva. A la segona meitat del segle passat es crearen una gran quantitat d'ateneus i societats ludicoculturals. En elles els socis cantaven i ballaven, escoltaven música, feien teatre, llegien i es patrocinaven classes, s'obrien biblioteques, etc. Que el fenomen és viu, ho proven les més de 180 entitats que funcionen actualment a la ciutat. Les més importants, per la seva tradició i pels seus edificis, són El Círcol, amb el Teatre Fortuny, i el Centre de Lectura, amb el Teatre Bartrina.

La societat recreativa El Círcol fou fundada el 1852 pels membres més poderosos econòmicament de la ciutat, industrials, terratinents i comerciants, al marge de la seva ideologia, tot i que amb el temps ha perdut part del seu elitisme. Instal·lat a l'edifici més interessant de la plaça de Prim -construït en els terrenys d'un antic convent de monges- conté el Teatre Fortuny, un dels millors de Catalunya, un teatre a la italiana que des de la

seva inauguració el 1882 ha estat un fidel reflex de l'art escènic de Catalunya. Fou restaurat i reinaugurat el 1988 i ofereix una suggestiva programació d'òpera, teatre, música i dansa.

El Centre de Lectura fou fundat el 1859 per un grup de menestrals i obrers republicans federals. Al llarg de la seva història s'ha destacat pel seu caràcter progressista i ha actuat com a principal focus d'irradiació i renovació cultural de la zona. La seva seu, l'antic casal dels marquesos de Tamarit, fou totalment reformada i inaugurada el 1921 amb una façana d'aire renaixentista. A hores d'ara la seva biblioteca conté més de 100.000 volums, i sobretot és un espai d'aprenentatge, de convivència i tolerància per als seus més de 3.500 socis. Dins el Centre s'aixeca el Teatre Batrina, un bell local del postmodernisme inaugurat el 1918, actualment en procés de restauració.

Funcionen diverses entitats esportives, entre les quals destaquen, per la seva trajectòria, el Reus Deportiu, fundat el 1909, i el Club Natació Reus Ploms, fundat el 1918, ambdós amb milers de socis i amb un historial d'èxits nacionals i internacionals en diversos esports, com el futbol, l'hoquei i la natació. Sobresurten també el Club de Futbol Reddis, establert el 1921, el Club de Tennis Monterols, fundat el 1970, o el Club de Golf Aigüesverd, del 1988. El Pavelló Olímpic Municipal s'inaugurà el 1992, en ser nominada Reus subseu olímpica d'hoquei sobre patins dels Jocs Olímpics de Barcelona '92 per l'entusiasme i la vocació de la ciutat per l'esport. Són diversos els reusencs que han esdevingut destacats esportistes d'àmbit internacional i olímpic.

De La Palma, una popular entitat recreativa, en queden els bells i decadents jardins del seu local d'estiu, al capdamunt del carrer Ample. Propietat municipal, continuen essent un espai per a la relació i la diversió i s'hi celebren sessions de cinema, concerts i teatre a l'aire lliure, amb un públic jove i informal.

A Reus hi ha hagut de tot. Hi ha nascut força personalitats destacades, allò que s'anomena "fills il·lustres". Des de l'eficaç militar i polític Joan Prim, el pintor virtuosista Marià Fortuny a l'historiador Antoni de Bofarull, el teòric anarquista Joan Montseny -conegut com a Federico Urales- o el poeta Gabriel Ferrater, un dels grans renovadors de la poesia catalana moderna, per citar-ne només alguns dels més destacats. També cal dir que el genial arquitecte de Riudoms, Antoni Gaudí fou batejat a la parròquia de Sant Pere de Reus, ciutat on vivia la seva àvia materna.

El Museu Comarcal de Reus -amb dues seus, a la plaça de la Llibertat i al raval de Santa Anna- aplega multitud de peces d'interès del passat col·lectiu: des de mostres arqueològiques prehistòriques, taules gòtiques i escultures barroques, fins a obres d'artistes contemporanis.

Uns anys durs. Després del desastre de la Guerra Civil (1936-1939), que sacsejà la ciutat a tots els nivells, els anys de la dictadura franquista significaren la pèrdua de totes les llibertats i la persecució implacable de tota mostra de catalanitat. La vida de tothom s'havia capgirat i s'entrava en un llarg i fosc túnel d'opressió i d'ensorrament nacionals. La ciutat

hagué de veure impassible com, per l'especulació del sòl s'enderrocava bona part del seu patrimoni arquitectònic que era substituït per construccions estàndards, que provocaven que la primera imatge de la ciutat fos força anodina. La històrica capitalitat econòmica reusenca sofrí una nova reculada la segona meitat d'aquest segle. Els canvis en els sistemes de comunicació, el macrocreixement de la capital catalana, Barcelona, i la seva àrea metropolitana, el progressiu despoblament de les comarques agràries de l'interior a causa de la crisi del camp i l'increment demogràfic i econòmic de la costa, generat pel turisme i la indústria, en són les principals causes. Malgrat el relatiu creixement reusenc, aquest quedà diluït en el conjunt català. La vella dita popular del "Reus, París i Londres" era ja només un record cada cop més difús en la memòria col·lectiva.

Però l'afany negociant dels reusencs és inescapable i, quan els principals motors de l'economia de la ciutat, la indústria tèxtil i el comerç d'oli i de fruits secs, començaren a declinar, sorgí per substituir-los amb gran embranzida la producció avícola massiva.

Del creixement dels anys 60 a la remodelació actual. La població reusenca, al voltant dels 30.000 habitants -la segona de Catalunya fins al cens de 1910- que havia mantingut pràcticament estables durant dècades, experimentà a partir del 1960 un progressiu i desordenat creixement a causa de la nombrosa arribada d'immigrants provinent de les comarques de l'entorn i principalment d'altres zones de l'Estat Espanyol, sobretot jornaleros del sud, que feren multiplicar per dos la població local, amb la qual cosa s'inicià un procés de mestissatge i d'integració cultural i vital que ha configurat una nova realitat sociocultural. La ciutat actual, que s'acosta als 100.000 habitants, la componen igualment tot un seguit de barris al voltant del nucli urbà, com els xalets Quintana, els barris Sol i Vista, Fortuny, Juroca, Montserrat, Immaculada, Pelaio, Sant Joan, Sant Josep Obrer, Mas Abelló, l'experimental Barri Gaudí, del taller d'Arquitectura de Ricard Bofill, vora el passeig de la Boca de la Mina, la zona verda amb més caràcter de la ciutat, o el residencial el Pinar.

A Reus s'hi sent la mar a prop: Salou, Cambrils i l'Hospitalet de l'Infant són viles de costa lligades estretament als reusencs, tot i l'arribada ja fa anys del turisme massiu, que les transforma durant l'estiu en grans formiguers cosmopolites. Els centenars de platges i d'establiments de la Costa Daurada acullen els nombrosos reusencs amb afany de diversió estiuenca i / o noctàmbula.

En els darrers anys, des de la recuperació de la democràcia, Reus ha experimentat un important procés de reordenament i rehabilitació urbanístics, amb el qual, a poc a poc, els ciutadans poden gaudir de nous i millorats espais públics. La reforma de Ciutat Vella, de l'Hospital, del Mercat Central, la creació de zones de vianants i de pàrquings subterranis, l'obertura de nous carrers, l'enjardinament de zones verdes i la creació d'espais d'esbarjo infantil en són alguns exemples. I, en l'actualitat, la consolidació de Reus com a centre de serveis i com a ciutat universitària i final és ja una realitat.

Festes i Tradicions. Els colors, la música, les corredisses, les danses i totes les manifestacions pròpies de les festes mediterrànies es transformen a Reus en un esclat que renova cada vegada amb més entusiasme les velles tradicions.

És durant les festes locals, per la festa major de Sant Pere el mes de juny i la Misericòrdia el mes de setembre, que s'exhibeixen pels carrers de la ciutat els nanos, la mulassa, els gegants, l'àliga, el drac i els balls i les danses.

A la plaça del Mercadal, la tradició castellera, amb les dues colles de la ciutat, els Xiquets de Reus i els Ganxets de Reus, aporta a les jornades atributs de força, solidaritat i esperit de superació.

L'eix de la festa major és la tronada, l'estrident esclat de morters i petards que provoca una erupció de foc i fum.

Al llarg de l'any, a més de celebrar totes les festes tradicionals, a Reus n'hi ha que han assolit una vitalitat molt espectacular: el carnaval, des de fa molts anys, surt al carrer en una llarga desfilada d'imaginació, on les colles desborden els carrers amb gresca i alegria.

bibliografia:

- Per les serres del mestral-II. Antoni Cabré Puig. Col·lecció Azimut-10.
- Del Camp de Tarragona a l'Ebre, Josep Iglésies i Joaquim Santasusagna, Centre de Lectura, Reus, 1931
- Travessada insòlita. Muntanyes de Pratdip-LaTorre de Fontaubell-Colldejou-Llaberia. Revista Muntanya, pàg246-249.
- Mapa comarcal de Catalunya 1:50 000, Baix Camp-08. Institut Cartogràfic de Catalunya.1995
- Catalunya Romànica. Volum XXVI. Tortosa i les terres de l'Ebre, la Llitera i el Baix Cinca, obra no arquitectònica, dispersa i restaurada.
- Catalunya Romànica. Volum XXI. El tarragonès, el Baix Camp, l'Alt Camp, el Priorat i la Conca de Barberà.
- Història Natural dels Països Catalans. Espais naturals. Enciclopèdia Catalana.
- www.colldejou.altanet.org 2002
- www.reus.net 2002

La preparació de la sortida ha estat realitzada per membres de la Secció de Cultura de l'A.E. Talaia.

Vilanova i la Geltrú, 21 d'abril de 2002

